

Tiesu izspēles kāzuss

[A] Kāzusā minētie fakti, personas un notikumi ir izdomāti. Jebkāda apstākļu vai notikumu sakritība uzskatāma par nejaušu. Lai arī kāzusa darbība noris reālā laikā, šis apstāklis nekādā mērā nenozīmē, ka kāzusa pamatā likti reāli notikumi.

[B] Kāzuss ir balstīts uz Latvijā spēkā esošajām tiesību normām uz 2019. gada 26. februāri. Ja līdz izspēles finālam kādā kāzusā aplūkotā tiesību nozarē mainās normatīvais regulējums, tajā skaitā tiesību normas zaudē spēku vai tiek grozītas, tiek pieņemts vai stājas spēkā jauns normatīvais akts vai akti, šie grozījumi izspēļu dalībniekiem nav jāņem vērā. Ja pēc izspēļu sākuma nacionāla vai starptautiska tiesa vai tām pielīdzināma institūcija, tajā skaitā Satversmes tiesa, Eiropas Savienības Tiesa, Eiropas Cilvēktiesību tiesa, ANO Cilvēktiesību komiteja vai citu valstu konstitucionālās, augstākās vai citas tiesas pieņem autoritatīvu skaidrojumu kādai tiesību problēmai, izspēļu dalībnieki var izmantot tajā ietvertos argumentus.

[C] Kāzusā aprakstītie viedokļi skaidro un raksturo pieteikuma iesniedzēja un valdības pozīciju. Izspēļu dalībnieku juridiskajai analīzei nav pilnībā jāsakrīt ar kāzusā aprakstītajiem pušu viedokļiem. Izspēļu dalībniekiem ir jāievēro prasījuma robežas, savukārt argumentācijas izvēlē viņi nav ierobežoti.

[1] Mudīte ir 30 gadus jauna sieviete. Mudīte visu savu apzinīgo mūžu ir dzīvojuši institūcijās, ilgu laiku bērnībā pavadījusi dažādās bērnu psihiatriskajās slimnīcās. Kopš pilngadības sasniegšanas Mudīte psihiatru nav apmeklējusi, jo neuzticas ārstiem.

2007. gada 5. maijā Mudīte stājas laulībā ar Gati, un laulības laikā 2010. gada 1. janvārī piedzima meita Spulga. Ņemot vērā, ka Mudītei trūkst nepieciešamo prasmju un iemaņu patstāvīgai dzīvei, ģimene dzīvo kopā ar Gata māti, kura palīdz bērna audzināšanā un saimniecībā.

Mudītei ik pa laikam ir panikas lēkmes, kad viņai šķiet, ka visi viņai grib atņemt bērnu vai ievietot viņu kādā iestādē. Tādos brīžos viņa raud un zvina dažādām institūcijām, tai skaitā policijai, lūdzot palīdzību. Reaģējot uz Mudītes sniegto informāciju, policija un sociālais dienests ir apsekojuši dzīvesvietu un nav konstatējuši nekādus pārkāpumus.

[2] 2013. gada martā Mudīte kopā ar meitu pārvācās dzīvot pie sava jaunā drauga Oļģerta, jo pēc Gata mātes nāves Mudīte uzskatīja, ka Gatis viņai neko nepalīdz un viņai viss ir jādara vienai. Oļģertam ir divistabu dzīvoklis, strādā gadījuma darbus, viņam ir nerisinātas atkarības problēmas. Mudītes un Gata laulība netika šķirta.

Mudītei kopdzīves laikā ar Oļģertu 2014. gada 30. septembrī piedzima meita Pārsla. Ņemot vērā, ka ģimene ir sociālās palīdzības saņēmēja, ģimene bija sociālā dienesta redzeslokā.

2015. gada 23. februārī Mudīte saņēma ziņu, ka Gatis ir nomiris.

[3] 2016. gada 1. oktobrī Mudītei un Oļģertam izcēlās sadzīviska rakstura strīds, kā rezultātā kaimiņi izsauca pašvaldības policiju. Ierodoties notikuma vietā, policija konstatēja, ka Oļģerts ir manāmā alkohola reibumā, Mudīte atrodas stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, nespēj adekvāti atbildēt uz policijas jautājumiem, dzīvoklis ir vēss un nekurināts, telpas nekārtīgas, piesmēķētas. Ņemot vērā, ka mājās atradās arī abi bērni, pašvaldības policija informēja bāriņtiesas priekšsēdētāju, kura nekavējoties ieradās Mudītes un Oļģerta dzīvesvietā. Sarunā ar bērniem bāriņtiesa noskaidroja, ka Oļģerts ir emocionāli un fiziski vardarbīgs gan pret bērniem, gan pret Mudīti brīžos, kad ir alkohola reibumā. Bērni stāstīja, ka tētis kliezot uz viņiem un esot arī sitis. Visbiežāk sitot ar dvieli vai ar salocītu avīzi. Tas esot diezgan sāpīgi. Mamma reti aizstāvo. Oļģerts reizēm sitot arī mammai, bet mamma tad kliezot un sitot pretī, un abi kaujoties. Bērni tādās reizēs slēpjoties citā istabā, līdz tētis aiziet gulēt.

Bāriņtiesas priekšsēdētāja pēc sarunas ar bērniem un bērnu dzīves apstākļu apsekošanas pieņēma vienpersonisku lēmumu par bērnu aizgādības tiesību pārtraukšanu Mudītei. Bāriņtiesas vienpersoniskais lēmums tika pamatots ar to, ka bērni atrodas veselībai un dzīvībai bīstamos apstākļos. Mudīte veselības stāvokļa dēļ nespēj apzināties, vadīt un saprast savu rīcību attiecībā uz bērnu aprūpi un uzraudzību. Dusmu uzplūdu un neadekvātas rīcības dēļ apdraud bērnu dzīvību un veselību (skrien neadekvāti pa istabu, histēriski raud, kliez, sola nodedzināt māju). Bāriņtiesa lēmumā norādīja, ka Mudīte rada riskus bērnu dzīvībai un veselībai, piemēram, Mudīte nav varējusi uzrādīt pārtiku, ar ko plāno barot bērnus. Dzīvoklis ir auksts un mitrs. Bērniem konstatētas saaukstēšanās pazīmes (iesnas un klepus), bet Mudīte nav varējusi uzrādīt medikamentus, tāpat nav varējusi atbildēt, kad bērni pēdējo reizi ir bijuši pie ģimenes ārsta. Turklāt pastāvēja pamatotas aizdomas, ka bērni ir cietuši no fiziskas un emocionālas vardarbības.

[4] Spulga un Pārsla nekavējoties tika ievietotas krīzes centrā, kurā viņām tika sniegta sociālā rehabilitācija vardarbībā cietušajiem bērniem.

Mudītei un Oļģertam tika piemērots administratīvais sods saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.² pantu par fizisku un emocionālu vardarbību pret bērniem. Lēmums netika pārsūdzēts.

[5] 2016. gada 14. oktobrī bāriņtiesa pieņēma lēmumu par pārtraukto aizgādības tiesību neatjaunošanu un lēmumu par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu bērniem. Mudīte uz bāriņtiesas sēdi neieradās. Bāriņtiesa saņēma krīzes centra psihologa atzinumu, kurā ir norādīts, ka bērni ir cietuši no fiziskas un emocionālas vardarbības. Bāriņtiesa vēlējās noskaidrot Spulgas un Pārslas viedokli par to, kur viņas vēlētos dzīvot. Spulga norādīja, ka “vienalga kur, ka tikai kopā ar mammau”.

[6] Spulga un Pārsla tika ievietotas audžuģimenē, kas atrodas 100 km attālumā no Mudītes un Oļģerta dzīvesvietas.

[7] Bāriņtiesa informēja Mudīti par pienākumu sadarboties ar savas dzīvesvietas pašvaldības Sociālo dienestu un citām institūcijām un personām, lai sekmētu bērnu atgriešanos ģimenē. Attiecībā

uz saskarsmi ar bērniem bāriņtiesa teica, lai pirmos trīs mēnešus Mudīte bērnus netraucē, jo bērniem vajag adaptēties un iedzīvoties jaunajā ģimenē.

[8] 2016. gada 20. oktobrī Mudīte telefonsarunā ar sociālo darbinieci atteicās no sadarbības ar sociālo dienestu, jo nesaskata jēgu sadarbības veikšanai. Mudītes ieskatā sociālais dienests viņu apmelo un aizvairo, kā arī speciāli dara visu iespējamo, lai viņa neatgūtu savus bērnus.

[9] 2016. gada 7. novembrī sociālais dienests nosūtīja Mudītei uzaicinājumu ierasties uz konsultāciju jautājumā par sadarbības iespējām ar sociālo dienestu. 2016. gada 8. novembrī Mudīte ieradās sociālajā dienestā ar mērķi atgūt pārtrauktās aizgādības tiesības pār bērniem. Tajā pašā dienā Mudīte tika informēta par sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu saņemšanas iespējām. Sociālā darbiniece darbam ar ģimeni un bērniem ar Mudīti noslēdza sadarbības līgumu uz trim mēnešiem ar šādiem uzdevumiem:

- 1) veicināt saskarsmi ar bērniem;
- 2) telefoniski sazināties ar Spulgas un Pārslas audžuģimeni;
- 3) ierasties pie sociālās darbinieces uz konsultācijām;
- 4) apmeklēt bērnu emocionālās audzināšanas kursus;
- 5) apmeklēt klīnisko psihologu;
- 6) atrasties psihiatra novērošanā un pildīt ārsta rekomendācijas;
- 7) dzīvot atsevišķi no Oļģerta un atrast sev pastāvīgu dzīvesvietu;
- 8) patstāvīgi vai sadarbībā ar Nodarbinātības valsts aģentūru meklēt darbu, lai gūtu pastāvīgus ienākumus.

[10] Mudīte ieradās uz konsultācijām sociālajā dienestā 2016. gada 28. novembrī un 13. decembrī, informējot, ka ir atradusi darbu uz pusslodzi vietējā bibliotēkā par apkopēju. 2016. gada 15. decembrī Mudīte apmeklēja klīnisko psiholoģi, kura sniedza atzinumu, ka Mudītei ar bērniem ir emocionāli tuvas attiecības. Atzinumā norādīts, ka māte pret bērniem izrādīja emocionāli siltu, gādīgu attieksmi, ko bērni labprāt pieņēma. Vienlaikus izpētes rezultātos norādīts, ka Mudītes personības īpatnības, iespējams, ir riska faktors bērnu vajadzību nodrošināšanā.

[11] 2017. gada 17. oktobrī sociālais dienests informēja bāriņtiesu, ka Mudīte kopš 2016. gada 15. decembra nav vairs sazinājusies ar sociālo dienestu un nav pildījusi visus sadarbības līgumā norādītos uzdevumus, konkrētāk, neturpināja apmeklēt klīnisko psiholoģi, neapmeklēja bērnu emocionālās audzināšanas kursus un turpināja dzīvot kopā ar Oļģertu. Tādējādi 2017. gada 1. novembrī bāriņtiesa cēla tiesā prasību par aizgādības tiesību atņemšanu Mudītei, jo viņa nepildīja visus sadarbības līgumā minētos uzdevumus un nav novērsusi apstākļus, kas bija par pamatu aizgādības tiesību pārtraukšanai. Prasības pieteikumā norādīts, ka Mudīte nesadarbojās ar sociālo dienestu, kā arī Mudīte nespēj apzināties, vadīt un saprast savu rīcību attiecībā uz bērnu aprūpi un uzraudzību. Tāpat ir norādīts, ka Mudītei ir nepietiekama izpratne par bērnu vajadzībām un emocionālo audzināšanu un sava veselības stāvokļa dēļ Mudīte šīs prasmes nekad nevarēs apgūt.

Bāriņtiesa uzsvēra, ka 2017. gada laikā Mudīte nav īstenojusi saskarsmi ar bērniem, nav materiāli un emocionāli atbalstījusi bērnus, kā arī nav interesējusies pie ģimenes ārsta par bērnu veselības stāvokli, izglītības iestādēs par bērnu attīstību un sekmēm.

[12] 2018. gada 13. jūnijā pirmās instances tiesa nolēma atlikt lietas izskatīšanu uz 2018. gada 1. augustu plkst.11.00, jo Mudīte neieradās uz tiesu. Savukārt 2018. gada 1. augustā Mudīte, nebrīdinot tiesu, neieradās uz tiesas sēdi, jo nokavēja vienīgo rīta starppilsētu autobusu plkst. 8.50. Tiesa 2018. gada 1. augustā izskatīja lietu bez viņas klātbūtnes un nolēma bāriņtiesas prasības pieteikumu apmierināt un atņemt Mudītei aizgādības tiesības pār abiem bērniem.

[13] 2018. gada 6. augustā Mudīte vērsās Tiesībsarga birojā ar lūgumu palīdzēt atgūt bērnus. Pārbaudot Mudītes sniegto informāciju, tiesībsargs palīdzēja viņai vērsties Juridiskās palīdzības administrācijā, kas piešķīra Mudītei valsts nodrošināto juridisko palīdzību.

[14] Mudīte ar valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību pirmās instances tiesas spriedumu daļā par bērnu aizgādības tiesību atņemšanu pārsūdzēja apelācijas instances kārtībā. Apelācijas sūdzībā tika norādīts, ka lietas apstākļu izklāstījums ir nepilnīgs un neatbilst lietas faktiskajai situācijai, kas, iespējams, liecina par bāriņtiesas mēģinājumu vienpusēji sagrozīt faktus, kas var novest pie kļūdainas lietas izspriešanas. Tiesas uzmanība tika vērsta, ka bāriņtiesa ir informēta, ka bērnu pienācīgu aprūpi Mudīte nespēj nodrošināt sava veselības stāvokļa dēļ. Lietā nav strīda, ka Mudīte ir 2. grupas invalīde kopš bērnības, līdz ar to viņai ir faktiski šķēršļi (veselības stāvoklis), lai atjaunotu aizgādības tiesības, nevis ļaunprātīga nevēlēšanās rūpēties par bērniem. Tāpat savā sūdzībā Mudīte norādīja, ka pārmetumi par neīstenoto saskarsmi nav pamatoti, jo Mudīte sākotnēji esot aktīvi interesējusies un zvanījusi audžuģimenei. Tomēr komunikācija ar audžuģimeni neveidojās un uz viņas zvaniem bieži netika atbildēts. Mudīte vienu reizi bija apciemojusi bērnus audžuģimenē, bet lielā attāluma dēļ viņai esot bijis sarežģīti saplānot braucienus. Vienlaikus apelācijas sūdzībā tika vērsta uzmanība, ka lieta pirmās instances tiesā tika izskatīta bez Mudītes klātbūtnes, lai gan viņai bija attaisnojoši iemesli, kāpēc viņa neieradās uz tiesas sēdi 2018. gada 1. augustā.

[15] Uzklusot visus procesa dalībniekus, tostarp Mudīti, otrās instances tiesa 2018. gada 19. oktobrī nolēma atstāt spēkā pirmās instances tiesas spriedumu, norādot, ka Mudīte nav rūpējusies par bērniem, nav veikusi darbības, lai nodrošinātu bērna fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību, kā arī nav izmantojusi iespēju apmeklēt bērnus, līdz ar to saskaņā ar Civillikuma 200. panta pirmās daļas 2. punktu, ir pamats bērnu aizgādības tiesību atņemšanai. Tiesa atzina, ka ir iegūti pierādījumi, ka Mudīte nespēj nodrošināt bērnu vislabākās intereses, tas ir, augt apstākļos, kas nodrošina pilnvērtīgu attīstību; augt ģimeniskā vidē; augt laimes, mīlestības un izpratnes atmosfērā; būt drošībā, saņemt īpašu aizsardzību, būt sagatavotam patstāvīgai dzīvei sabiedrībā. Tādējādi nav zuduši faktiskie šķēršļi, kas bija par pamatu aizgādības tiesību atņemšanai. Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.pantam bērnam ir tiesības uz pilnvērtīgiem dzīves apstākļiem, un šādus apstākļus bērnu

māte nevar nodrošināt. Līdz ar to prasība par aizgādības tiesību atņemšanu ir pamatota, jo atbildētāja nespēj nodrošināt bērnu aprūpi un audzināšanu, kā arī Bērnu tiesību aizsardzības likumā minētās bērna pamattiesības.

[16] Otrās instances tiesas spriedums tika pārsūdzēts kasācijas kārtībā. Augstākā tiesa ar 2018. gada 14. decembra lēmumu atteicās ierosināt kasācijas tiesvedību, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 464.¹ panta pirmo daļu.

[17] 2018. gada 21. decembrī Mudīte vērsās ar pieteikumu Eiropas Cilvēktiesību tiesā, norādot uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. panta pārkāpumu. Savā pieteikumā Mudīte norādīja, ka lēmums ievietot bērnus ārpusģimenes aprūpē un veids, kādā tas tika īstenots, kā arī atteikums atgriezt bērnus pārkāpa viņas un viņas bērnu Konvencijas 8. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves un ģimenes dzīves neaizskaramību. Bērnu šķiršana no ģimenes un ievietošana audžuģimenē 100 km attālumā no viņas dzīvesvietas ir objektīvi apgrūtinājusi bērnu un mātes saskarsmes īstenošanu, līdz ar to šāda rīcība pati par sevi jau ir vērtējama kā neatbilstoša bērnu interesēm. Savukārt saskarsmes trūkums nenoliedzami rada šķēršļus aizgādības tiesību iespējamai atjaunošanai.

Tāpat savā pieteikumā Mudīte arī norādīja, ka viņai nebija iespējams pārstāvēt savas intereses bāriņtiesas sēdēs un arī pirmās instances tiesā, jo lieta tika izskatīta bez viņas klātbūtnes. Pieteicējas ieskatā nacionālās tiesas konkrēto jautājumu ir izskatījušas ļoti formāli, jo nav vērtēti viņas īpašie apstākļi, tāpat nav ņemts vērā bērnu viedoklis, ka viņi vēlas dzīvot kopā ar mammu. Bāriņtiesa un sociālais dienests nav ņēmuši vērā arī faktu, ka Pārsla ir Oļģerta meita.

[18] Savā atbildes rakstā valdība uzsvēra, ka pastāv Konvencijas 35. panta pirmajā daļā norādītie šķēršļi sūdzības izskatīšanai tiesā. Proti, pieteicēja nav izmantojusi iespējas Latvijā pārsūdzēt bāriņtiesas lēmumus Administratīvajā tiesā, tādējādi nav izmantojusi būtisku mehānismu savu tiesību aizsardzībai. Vienlaikus valdība norādīja, ka, kamēr bērni nav adoptēti, Mudīte var atkārtoti vērsties tiesā ar lūgumu atjaunot aizgādības tiesības, ja ir novērsti šķēršļi, kādēļ tiesības tika atņemtas. Turklāt saskaņā ar Konvencijas 34. pantu persona ir tiesīga iesniegt individuālu sūdzību tiesā tieši par savu tiesību iespējamo pārkāpumu, taču Mudīte iesniegusi pieteikumu savā un savu bērnu vārdā.

Attiecībā uz tiesību uz privātās dzīves un ģimenes dzīves neaizskaramības iespējamo pārkāpumu valsts norādīja, ka nacionālā tiesa ir izvērtējusi pieteicējas sūdzību pilnā apmērā, un personas tiesības ir ierobežotas samērīgi. Valsts ir aktīvi iesaistījies, lai palīdzētu Mudītei atjaunot aizgādības tiesības, taču pati pieteicēja nav izrādījusi pietiekamu aktivitāti. Saskaņā ar starptautiskajiem un nacionālajiem normatīvajiem tiesību aktiem bērna tiesības ir prioritāras. Atbildētāja ieskatā Mudīte nespēj nodrošināt bērniem pilnvērtīgu attīstību, jo nerūpējās pat par bērnu pamatvajadzībām – apģērbu un pārtiku, tādējādi bērnu palikšana ģimenē nebija savienojama ar bērnu drošību. Turklāt Mudīte neizrādīja iniciatīvu mainīt savu dzīvi, lai bērni varētu atgriezties ģimenē.

Mudītes centieni sadarboties bija tikai teorētiski, bet praktiski netika īstenoti. Mudīte nepildīja sociālā dienesta norādījumus, lai arī atbildīgās iestādes ilgstoši – vairāku gadu garumā – sniedza Mudītei nepieciešamo atbalstu. Arī pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas sociālais dienests izstrādāja konkrētu darbību plānu, bet Mudīte to nepildīja. Bērnām, lai viņš varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties kā personība, jāaug ģimenes vidē, laimes, mīlestības un izpratnes atmosfērā. Mudītes ģimenē šādi apstākļi nebija nodrošināti - bērni cieta gan no emocionālas, gan fiziskas vardarbības. Vardarbības fakts ir pierādīts, jo Mudīte ir administratīvi sodīta par vardarbību pret bērniem. Tāpat atbildes rakstā tika norādīts, ka pieteicēja neinformēja pirmās instances tiesu, ka neieradīsies uz tiesas sēdi 2018. gada 1. augustā, tādējādi, lai primāri nodrošinātu bērnu intereses, lieta tika izskatīta bez viņas klātbūtnes. Valsts pienākums ir iejaukties bērnu tiesību pārkāpuma gadījumā, un valsts šo pienākumu ir pildījusi.